

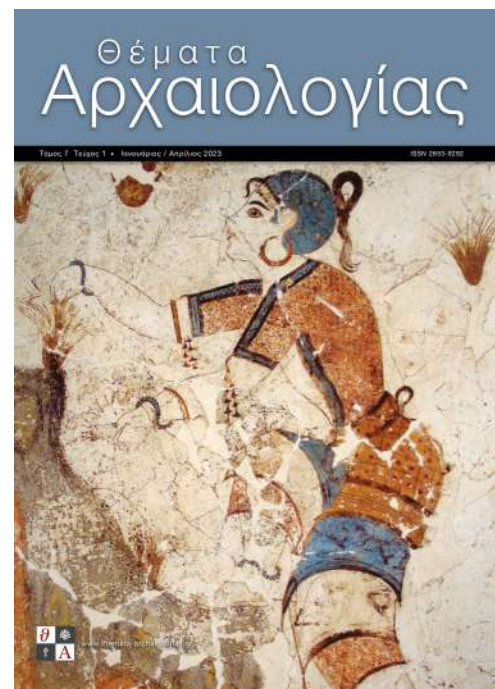

Η Ιεροτελεστία της Άνοιξης και οι κροκοσυλλέκτριες της Θήρας

Συγγραφέας: † Πέτρος Θέμελης

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2023/11/spring-rites-2023-7-1-2-6-15.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 7, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2023, σ. 6-15

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Η Ιεροτελεστία της Άνοιξης

και οι κροκοσυλλέκτριες της Θήρας

† Πέτρος Θέμελης

Διευθυντής Ανασκαφών
Αρχαίας Μεσσήνης
τ. Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι εορτασμοί για τον ερχομό της Άνοιξης, του εποχικού αυτού «μυστηρίου» με την τεράστια δύναμη, στάθηκαν αφορμή για τους ανθρώπους να συγκεντρωθούν, να υμνήσουν την ομορφιά της φύσης και να τιμήσουν τους θεούς που πίστευαν ότι έφερναν νέα ζωή και γονιμότητα στον κόσμο. Ανάμεσα στα σημαντικά παγκόσμια έργα τέχνης που εκφράζουν την ομορφιά της φύσης, τη νέα ζωή, τον έρωτα και τη γονιμότητα είναι η γνωστή Primavera ή «Αλληγορία της Άνοιξης» του Sandro Botticelli, αναγεννησιακό αριστούργημα του 1478 (Palazzo Uffizi, Φλωρεντία) (εικ. 1α-β). Οι εορτές περιλάμβαναν τελετουργίες που έβλεπαν το φως σε εποχή νέας αρχής μετά τον σκοτεινό χειμώνα, εποχή χαράς, ανανέωσης, αναγέννησης και ελπίδας για ένα καλύτερο μέλλον.¹ Ο μύθος της αρπαγής της θεάς της βλάστησης είναι πανάρχαιος και προελληνικός, πρωτοεμφανίζεται στον σουμεριακό και συριακό μύθο αρπαγής της θεάς της γονιμότητας και της βλάστησης Ιννάν ή Ιστάρ (Αστάρτης).

Λέξεις ευρετηρίου

Άνοιξη
Κροκοσυλλέκτριες
Ιεροτελεστία
Μύηση
Θήρα

1α. «Η Αλληγορία της Άνοιξης» του Σάντρο Μποττιτσέλι (Sandro Botticelli).

Στην αρχαία Αίγυπτο, ο ερχομός της Άνοιξης είχε συνδεθεί με τις τελετουργίες του *Wepet Renpet* που εορταζόταν προς τιμή του θεού της νέας χρονιάς που άρχιζε την Άνοιξη και περιλάμβαναν διασκέδαση με χορούς, ανταλλαγή δώρων και προσφορές σε θεότητες. Στην Περσία, η εαρινή ισημερία γιορταζόταν στις 21 Μαΐου με την ονομασία *Now-ruz* (=νέα ημέρα). Οι τελετουργίες της εορτής σηματοδοτούσαν την έναρξη του περσικού νέου έτους, όπως στην Αίγυπτο, και περιλάμβαναν επίσης διασκέδαση με χορούς και άλλες μορφές εκδήλωσης χαράς για τον ερχομό της Άνοιξης και του νέου έτους.² Ο ιστορικός του 4ου αιώνα π.Χ. Ξενοφών αναφέρει ότι οι τελετουργίες της Νέας Ημέρας (*Now-ruz*) εορταζόνταν και από τους Αχαιμενίδες βασιλείς.³ Η εβραϊκή γιορτή *Purim* της εαρινής ισημερίας τελείται κατά τον πρώτου μήνα της Άνοιξης

με στοιχεία ανάλογα εκείνων της περσικής εορτής *Now-ruz*.

Τα *Μεγάλα* ή *έν άστει Διονύσια* εορταζόνταν στην Αθήνα την Άνοιξη, μεταξύ 8 και 13 μηνός *Έλαφηβολιώνος* (Μάρτιο/Απρίλιο) και περιλάμβαναν μεταφορά του ξόανου του Διονύσου Ελευθερέως, μουσική, χορό, θεατρικές παραστάσεις και άλλες μορφές τελετουργιών προς τιμήν του θεού, ενώ τελείτο και θυσία ταύρου.⁴

Στην αρχαία Ρώμη, η γιορτή *Floralia* γινόταν προς τιμήν της θεάς Φλώρας που συνδέθηκε με τα λουλούδια και την ανανέωση της φύσης την Άνοιξη. Η γιορτή γινόταν στα τέλη Απριλίου με αρχές Μαΐου και περιελάμβανε διασκέδαση, θεατρικές παραστάσεις και άλλες μορφές ψυχαγωγίας. Ήταν επίσης εποχή που οι πολίτες φορούσαν πολύχρωμα ενδύματα και διακοσμούσαν τα σπίτια τους με άνθη και άλλα φυτά της Άνοιξης.⁵

1β. «Η Αλληγορία της Άνοιξης». Λεπτομέρεια του πίνακα του Σάντρο Μποτιτσέλι (Sandro Botticelli).

Ιεροτελεστία της Άνοιξης (Le Sacre du Printemps) είναι ο τίτλος του μοναδικού μουσικού χορογραφικού έργου του Ιγκόρ Στραβίνσκι (Igor Stravinsky), με χορογράφο τον περίφημο χορευτή Waclaw Nizyński. Το έργο αυτό έκανε πρεμιέρα στο Παρίσι τον Μάιο του 1913 με άκρως αρνητικά αλλά ταυτόχρονα και άκρως υμνητικά σχόλια εκ μέρους των κριτικών. Η υπόθεση, βασισμένη σε παγανιστικούς θρύλους της βόρειας Ευρώπης, στρέφεται γύρω από μια κόρη που χορεύει ασταμάτητα με πάθος μέχρι θανάτου, κατ' ουσία θυσιάζεται, ενώπιον χορού γερόντων και νυμφών. Το πρώτο μέρος του έργου έχει τον τίτλο «L'adoration de la Terre», το δεύτερο «La sacrifice». Παίζεται έκτοτε τακτικά μέχρι σήμερα ως ένα ξεχωριστό δημοφιλές και εμπνευσμένο μουσικοχορευτικό δημιούργημα με νέες κάθε φορά χορογραφικές προτάσεις από διάσημους χορογράφους, όπως για παράδειγμα ο Maurice Béjart.

Μύθοι αρπαγής της Κόρης

Σύμφωνα με τον μύθο της Μεσοποταμίας, η θεά Inanna ταξίδεψε στον κάτω κόσμο για να παραστεί στην κηδεία του συζύγου της αδερφής της, του θεού Dumuzid. Πριν φύγει, έδωσε εντολή στον πιστό της υπηρέτη Ninshubur, να ζητήσει βοήθεια από άλλους θεούς αν δεν επέστρεφε σε τρεις μέρες. Η Inanna έφθασε στον κάτω κόσμο, όπου ο φύλακας της εισόδου Neti, της αφαίρεσε τα ενδύματα και τις δυνάμεις της. Καθώς περνούσε από τις επτά πύλες του Άδη, σε κάθε μία την υποχρέωνε να βγάζει κάθε φορά ένα από τα ενδύματά της ή κάποιο κοσμημα, μέχρι που έμεινε εντελώς γυμνή. Όταν έφθασε στην αίθουσα του θρόνου του κάτω κόσμου, η θεά Ereshkigal, αδερφή της Inanna, απαίτησε να τη σκοτώσουν και το σώμα της να κρεμαστεί από γάντζο. Καθώς είχαν πέρασαν τρεις μέρες χωρίς να έχει επιστρέψει η Inanna, ο υπηρέτης της Ninshubur πήγε στον θεό Enlil για βοήθεια. Ο Enlil

2. Η ψηφιδωτή παράσταση αρπαγής της Ελένης από τον Θησέα (Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας).

αρνήθηκε, αλλά ο θεός Ενκί συμφώνησε να βοηθήσει. Δημιούργησε δύο μορφές, οι οποίες στάλθηκαν στον κάτω κόσμο για να επαναφέρουν στη ζωή την Inanna. Είχαν επιτυχία, αλλά ο κάτω κόσμος ζήτησε ένα υποκατάστατο για την Inanna, καθώς κανείς δεν επιτρεπόταν να φύγει από τον κάτω κόσμο χωρίς να αφήσει αντικαταστάτη. Ο σύζυγος της Inanna, ο θεός Dumuzid, επιλέχθηκε τελικά ως αντικαταστάτης και δέχτηκε να περνά τον μισό χρόνο στον κάτω κόσμο ενώ η αδερφή του, Geshtinanna, δέχθηκε να παραμένει στον κάτω κόσμο τον άλλο μισό χρόνο.⁶

Ο μύθος της καθόδου της Inanna στον κάτω κόσμο και της επιστροφής συμβολίζει τα θέματα του θανάτου, της αναγέννησης και της κυκλικής φύσης της ζωής, καθώς και τη δυναμική σχέση μεταξύ αρσενικών και θηλυκών θεοτήτων. Είναι ένας από τους πλέον γνωστούς μύθους της αρ-

χαίας Μεσοποταμίας με προφανείς αντιστοιχίες προς τον μύθο της αρπαγής της Κόρης της θεάς Δήμητρας, Περσεφόνης, από τον Πλούτωνα, θεό του κάτω κόσμου και την απόφαση του Δία να μοιράζει το χρόνο της μεταξύ του κάτω και του επάνω κόσμου, όπου η άνοδός της φέρνει την Άνοιξη, την αναγέννηση της φύσης μετά το τέλος του χειμώνα.

Ο μύθος αρπαγής της Ελένης, ως νύμφης της βλάστησης, έχει τις ρίζες του στην Προϊστορία, στην προ-ομηρική εποχή.⁷ Μητέρα της ήταν η Λήδα και πατέρας της ο Τυνδάρεως, κατά μια παραλλαγή του μύθου, ή ο Ζευς κατά μια δεύτερη παραλλαγή, μεταμορφωμένος σε κύκνο, σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή.⁸ Η γέννησή της μαζί με τους Διόσκουρους πραγματοποιήθηκε σε διάφορα μέρη αλλά και στη βραχονησίδα Πέφνος που διεκδικούσαν οι Μεσσήνιοι από τους Λάκωνες. Στις σωζό-

3α. Η ψηφιδωτή παράσταση αρπαγής της Περσεφόνης από τον αρματηλάτη Πλούτωνα, με νυμφοπομπό τον Ερμή (Αμφίπολη).

μενες σημαντικές παραστάσεις αρπαγής της Ελένης από τον Θησέα συγκαταλέγεται το ψηφιδωτό δάπεδο του 4ου αι. π.Χ. από την Πέλλα (εικ. 2).

Ο μύθος της αρπαγής της Κόρης Περσεφόνης από τον Πλούτωνα, πανίσχυρο θεό του κάτω κόσμου και αδελφό του Δία, εμφανίζεται για πρώτη φορά στην αρχαία ελληνική γραμματεία στη *Θεογονία* του ποιητή Ησίοδου από την Άσκρα της Βοιωτίας. Στο έργο του αυτό, που χρονολογείται στα τέλη του 8ου με αρχές του 7ου αιώνα π.Χ., ο Ησίοδος αναφέρει ότι η αρπαγή έγινε σε λιβάδι στο Νύσιον πεδίο, όπου η Κόρη μάζευε άνθη συνοδευόμενη από νεαρές Νύμφες και από τις παρθένες θεές Αθηνά και Αρτέμιδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ψηφιδωτή παράσταση στο δάπεδο του δεύτερου θαλάμου του ταφικού μνημείου της Αμφίπολης, όπου εικονίζεται η αρπαγή της Κόρης Περσεφόνης από τον αρματηλάτη Πλούτωνα, με νυμφοπομπό τον Ερμή, καθώς και η αριστουργηματική τοιχογραφία με το ίδιο θέμα από τον νεκρικό θάλαμο της Βεργίνας (εικ. 3, α-β).⁹

Σημαντικότερη, ωστόσο, πηγή του μύθου της αρπαγής της Κόρης της βλάστησης είναι ο ομηρικός, πλήρως σωζόμενος, λατρευτικός ύμνος στη

θεά Δήμητρα, ο οποίος χρονολογείται στην ίδια χρονική περίοδο με τη *Θεογονία* του Ησίοδου.¹⁰ Ήδη στους πρώτους είκοσι έναν στίχους του ύμνου περιγράφεται με δραματικό τρόπο η αρπαγή της Κόρης από τον Πλούτωνα-Άδη την ώρα που μάζευε κρόκους και άλλα άνθη στο Νύσιον πεδίο συντροφιά με τις κόρες του Ωκεανού:¹¹

*«Τη Δήμητρα τη σεβάσμιμα καλλίκομη θεά αρχίζω να νυνώ,
αυτήν και την λυγερόκορμη την Κόρη της, που ο Αϊδονέας
άρπαξε, αφού ο βροντερός παντόπτης Δίας τού την έδωσε,
όταν μακριά απ' τη Δήμητρα την χρυσοδρέπανη και καρπερή
έπαιξε εκείνη με του Ωκεανού τις κόρες τις βαθύκολπες,
δρέποντας ρόδα, κρόκους, άνθη και ία όμορφα στον τρυφερό λειμώνα, σπαθόχορτα και νάκινθο και νάρκισσο που ως δόλωμα τον βλάστησε μονάχα για την Κόρη
την ροδαλόμορφη, η Γαία με βούληση του Δία χάρη στον Πολυδέκτη,*

3β. Η τοιχογραφία με την αρπαγή της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα (Βεργίνα).

θαυμάσιο άνθος που έθαλλε και θάμπωνε
τους πάντες
απ' τους αθάνατους θεούς κι απ' τους θνητούς
ανθρώπους
κι από τη ρίζα του εκατό ξεφύτρωσαν βλαστάρια,
και σκόρπαε οσμή γλυκύτατη κι όλος ψηλά
διάπλωτος εγέλαε ουρανός
και σύμπασα η γη και το αλμυρό της θάλασσας
το κύμα,
κι έκθαμβη η Κόρη άπλωσε τα δύο της τα χέρια
το πάγκαλο άθυρμα να πιάσει, άνοιξε η γη
η ευρυάγνια
στο Νύσιον πεδίον κι όρμησε τότε ο Πολυδέγμων
άρχοντας
ο ένδοξος του Κρόνου γιος με αθάνατα άλογά
του.
Κι αφού την άρπαξε άθελά της πάνω σε ολόχροσο
άρμα
την πήγαινε θρηνούσα, εκείνη τότε κραύγασε
με δυνατή φωνή
καλώντας το πατέρα της, το άριστο και ύπατο
του Κρόνου γιο».

Απεικονίσεις της Κόρης

Το πινάκιο της Φαιστού

Πρωιμότερη παράσταση που μπορεί να ταυτισθεί με την άνοδο της Κόρης/Περσεφόνης από το έδαφος είναι ένα γραπτό πινάκιο της Παλαιοανακτορικής περιόδου από τη Φαιστό. Στο πινάκιο αυτό, εικονίζεται η θεά σε μορφή βλαστού να συνοδεύεται από νεαρές γυναίκες που χορεύουν ανάμεσα σε λουλούδια. Είναι ανάλογη με παραστάσεις κλασικών χρόνων «Ανόδου της Φερεφάτας».¹²

Οι κροκοσυλλέκτριες της Θήρας

Ο κρόκος εκτιμάται ως ιδιαίτερα σημαντικό παράγωγο της φύσης από τους κατοίκους του Αιγαίου της Εποχής του Χαλκού, αποτελεί αναγκαίο συστατικό για τη βιοτεχνία της βαφής και της αρωματοποιίας, λειτουργεί ως αποτελεσματικό ιατρικό φάρμακο και πολιτιστικό σύμβολο με εξέχουσα θέση στις λατρευτικές πρακτικές και τελετουργίες. Τον κρόκο τον υπολόγιζαν οι Μινωίτες, ειδικά του οικισμού της Θήρας, ως έναν πολυλειτουργικό πόρο, που εμπεριέχεται σε πολλές πτυχές της κοινωνίας τους, ιδιαίτερα των γυναικών που το αγκά-

λιασαν ως σύμβολο της γυναικείας ταυτότητας και κουλτούρας και ως σύμβολο της αναγέννησης της φύσης και της γονιμότητας.¹³

Η σημασία και ο συμβολισμός του κρόκου ως στοιχείου σημαντικού της ανθισμένης φύσης την Άνοιξη ενισχύεται και από το γεγονός ότι περιλαμβάνεται ανάμεσα στα βασικά άνθη που συλλέγει η Κόρη (νύμφη ή θεά της βλάστησης) με τις συντρόφους της στο τρυφερό λιβάδι του Νύσιου πεδίου λίγο πριν από την αρπαγή της από τη ανδρική θεότητα του κάτω κόσμου. Ανάμεσα στις τρεις «κροκοσυλλέκτριες» της γνωστής τοιχογραφίας της Σαντορίνης, που μαζεύουν άνθη, η ωριμότερη κρατάει στο δεξί της βαθύ καλάθι και αναγνωρίζεται ως ιέρεια της καθισμένης σε υψηλό θρόνο θεάς Πότνιας Θηρών. Η δεύτερη νεώτερη κροκοσυλλέκτρια στα δεξιά της προηγούμενης αναγνωρίζεται ως μαθητευόμενη συλλέκτρια με ιδιαίτερα εικονογραφικά στοιχεία της παρουσίας της, όπως η ειδική κουρά του κρανίου χαρακτηριστική εθίμου περάσματος από την ηλικία της παρθένου σε εκείνην της τάξης των γυναικών που βρίσκονται στα πρόθυρα του γάμου (εικ. 4). Η τρίτη νεαρή κροκοσυλλέκτρια αδειάζει τους κρόκους από το βαθύ καλάθι της σε ένα ευρύ κάνιστρο τοποθετημένο στο έδαφος μπροστά στον θρόνο της γυναικείας θεότητας, της Πότνιας Θηρών.¹⁴ Η σκηνή της κροκοσυλλογής από νεαρές παρθένες και η προσφορά των κρόκων στη θεά μπορεί να αναγνωρισθεί και ως μέρος μνητικής τελετουργίας μετάβασης κοριτσιών σε ηλικία γάμου.

Μήσεις παρθένων σε ιερά Αρτέμιδος

Στην κατηγορία των εθίμων μετάβασης από την ηλικία της νεαρής παρθένου κόρης σε εκείνη της γυναίκας εντάσσεται και η ετήσια θητεία των κορασίδων της μεσσηνιακής άρχουσας τάξης στο ιερό της Αρτέμιδος Ορθίας στην αρχαία Μεσσήνη, καθώς και κορασίδων της αθηναϊκής άρχουσας τάξης στο ιερό της Βραυρωνίας Αρτέμιδος στην Αττική, σύμφωνα με τις φιλολογικές και τις επιγραφικές μαρτυρίες καθώς και τα μαρμάρινα αγάλματα των κοριτσιών που έχουν έλθει στο φως σε αμφότερα τα ιερά και εκτίθενται στα τοπικά μουσεία.¹⁵ Οι τελετές μήσης νεαρών κοριτσιών σε ιερά της θεάς Αρτέμιδος ήταν μέρος θρησκευτικής και πολιτιστικής παράδοσης. Η Αρτεμις, θεά του κυνηγιού, της άγιας φύσης και του τοκετού, ήταν

4. Η νεαρή κροκοσυλλέκτρια από την τοιχογραφία στην Ξεστή 3 της Θήρας.

ιδιαίτερα σεβαστή στον ελληνικό κόσμο. Τα κορίτσια μετείχαν σε τελετουργίες καθαρμού ζώντας σε ιδιαίτερο χώρο στο ιερό. Προσέφεραν στη θεά λουλούδια, φρούτα και συμβολικά αντικείμενα, όπως παιδικά παιχνίδια και ενδύματα και επιδίδονταν σε συμβολικές πράξεις που αντιπροσώπευαν τη μετάβαση από την παιδική ηλικία σε εκείνη της γυναίκας, όπως το κόψιμο τούφας μαλλιών ή το κούρεμα μέρους του κρανίου και συμμετοχή σε λαμπαδηδρομίες και χορούς. Έδιναν επίσης όρκους, υποσχόμενες πίστη και αφοσίωση στη θεότητα, δεσμεύσεις για αγαμία και υπηρεσία στο ιερό για μια χρονική περίοδο, εκμάθηση μύθων και παραδόσεων σχετικών με τις δραστηριότητες της θεάς. Οι μετέχουσες στις μνητικές τελετουργίες κορασίδες ήταν ενδεδυμένες με επίσημους κροκωτούς ποδήρεις χιτώνες ζωσμένους ψηλά, με «ηράκλειο» ιερό κόμβο, κάτω από το στήθος (εικ. 5). Οι χιτώνες ήταν βαμμένοι με χρωστική ουσία από επεξεργασία κρόκου.¹⁶

5. Μαρμάρινο άγαλμα κορασιάδας από το Αρτεμίσιο της Μεσσήνης.

Το λατρευτικό άγαλμα της Δήμητρας στη Μεγαλόπολη

Ο περιηγητής του 2ου αι. μ.Χ. Πανσανίας περιγράφει το λατρευτικό άγαλμα της Δήμητρας στον μεγάλο ναό της στη Μεγαλόπολη ως χάλκινο που είχε φιλοτεχνήσει ο Μεσσήνιος γλύπτης Δαμοφών.¹⁷ Ο Πανσανίας περιγράφει το άγαλμα της Δήμητρας ως καθήμενη σε θρόνο, κρατώντας σκήπτρο στο αριστερό της χέρι και δάδα στο δεξί χέρι. Φορούσε ποδήρη χιτώνα και πέπλο που κάλυπτε το κεφάλι της. Το άγαλμα λέγεται ότι ήταν πολύ εντυπωσιακό και ο Πανσανίας υπογραμμίζει ότι ήταν ένα από τα σημαντικότερα που είχε δει ποτέ. Αναφέρει επίσης ότι υπήρχε μια ιστορία που συνδέθηκε με το άγαλμα της Δήμητρας. Σύμφωνα με τον μύθο, το άγαλμα δημιουργήθηκε από τον γλύπτη Δαμοφώντα αφού είδε όνειρο στο οποίο του εμφανίστηκε η ίδια η θεά Δήμητρα και του ζήτησε να της κατασκευάσει άγαλμα. Στη συνέχεια ο Δαμοφών δημιούργησε το άγαλμα για τον ναό της θεάς στη

Μεγαλόπολη, μπροστά στο οποίο, οι παρθένες θεές Αθηνά και Άρτεμις εικονίζονταν να συλλέγουν άνθη. Σύμφωνα με την ίδια παράδοση που διασώζει ο Πανσανίας, ο Δαμοφών είχε χρησιμοποιήσει ως μοντέλα τις δύο θυγατέρες του για να απεικονίσει τις δύο ανθοσυλλέκτριες θεές του εντυπωσιακού έργου του, την Αθηνά και την Αρτέμιδα.

Είναι δικαιολογημένο να δεχθούμε ότι ο Μεσσήνιος καλλιτέχνης εμπνεύστηκε την εικονογραφία της γλυπτικής του σύνθεσης από τη μυθική παράδοση αρπαγής της ανθοσυλλέκτριας Κόρης και της νεανικής συντροφιάς της, όπως αποτυπώνεται στη *Θεογονία* και τον *Ομηρικό ύμνο στη Δήμητρα*, όπως ο ίδιος την είχε οραματισθεί. Ο τύπος του καθισμένου σε θρόνο λατρευτικού αγάλματος της Δήμητρας, θεάς της φύσης, της γονιμότητας στη Μεγαλόπολη με σκήπτρο στο αριστερό ως Άνασσας και δάδα στο δεξί ως Φωσφόρου κουροτρόφου, παραπέμπει στο θεματολόγιο του συνολικού έργου του διάσημου Μεσσήνιου γλύπτη όπως το γνωρίζουμε από τις αναλυτικές περιγραφές του θαυμαστή του Πανσανία και από τα σωζόμενα έργα του κυρίως στη Μεσσήνη και τη Λυκόσουρα.¹⁸ Η γλυπτική σύνθεση του Δαμοφώντα συνδέεται, κατά τη γνώμη μου, με τη συλλογή των λουλουδιών από νεαρές παρθένες θεές ενώπιον της θεάς, σε μια τελετουργική πράξη περάσματος στην επόμενη ηλικιακή τάξη πριν από την αρπαγή από τον χθόνιο θεό και την τέλεση του ιερού γάμου.

Αναλογίες, με το χαμένο λατρευτικό σύνταγμα του Δαμοφώντα στη Μεγαλόπολη, εικονογραφικές, συμβολικές, μυητικές, παρουσιάζει η μοναδική τοιχογραφία της Σαντορίνης με τις κροκοσυλλέκτριες ενώπιον της καθισμένης σε υψηλό θρόνο μεγάλης θεάς της φύσης, της Πότνιας Θηρών του μινωικού πολιτισμού.¹⁹

Σύνοψη

Η πρακτική της συλλογής λουλουδιών, με τον κρόκο να κατέχει μια ιδιαίτερα υψηλή θέση (εικ. 6) από νεαρά κορίτσια κατά τη διάρκεια της Άνοιξης ενώπιον της μεγάλης θεάς της φύσης αποτελεί κοινή πολιτιστική και θρησκευτική παράδοση σε πολλά μέρη του κόσμου, ιδιαίτερα στους ινδουιστικούς και στους παγανιστικούς πολιτισμούς. Η παράδοση αυτή συνδέεται συχνά με τον εορτασμό του ερχομού της Άνοιξης και την ανανέωση της

6. Άνθος κρόκου της Κοζάνης, από τον ύπερο του οποίου παράγεται το σαφράν.

ζωής και πιστεύεται ότι φέρνει τύχη, ευημερία και ευτυχία σε όσους συμμετέχουν.

Στον Ινδουισμό, η πρακτική συνδέεται συνήθως με τον ετήσιο εορτασμό του Vasant Panchami, που είναι αφιερωμένο στη θεά Saraswati της γνώσης, της μουσικής και των τεχνών. Κατά τη διάρκεια αυτής της εορτής, νεαρά κορίτσια και γυναίκες φορώντας πολύχρωμα ενδύματα, συγκεντρώνονται σε κήπους και ναούς για να προσευχηθούν στη θεά και να συλλέξουν λουλούδια, σύμβολα αγνότητας, ομορφιάς και αναγέννησης.

Στις παγανιστικές παραδόσεις, η πρακτική συνδέεται συχνά με τον εορτασμό της εαρινής ισημερίας, που είναι εποχή γονιμότητας, αναγέννησης και νέας ανάπτυξης. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, νεαρά κορίτσια μαζεύουν λουλούδια και στολίζουν βωμούς και ιερούς χώρους, μετέχοντας σε μια ιεροτελεστία, σε ένα δρώμενο για να τιμήσουν τη θεά της γης, της βλάστησης, της γονιμότητας, της αναγέννησης.

Γενικά, η ιεροτελεστία συλλογής λουλουδιών από νεαρές γυναίκες την Άνοιξη παρουσία συνήθως της μεγάλης θεάς της φύσης, όπως η Δήμητρα και η Πότνια Θηρών, είναι συμβολική πράξη που αντιπροσωπεύει την ανανέωση της ζωής, είναι ένας τρόπος για τις θνητές παρθένες να συνδεθούν με τις πολιτιστικές και θρησκευτικές τους παραδόσεις και να εκφράσουν την αγάπη και τον σεβασμό

τους στον φυσικό κόσμο και το «μυστήριο» της ζωής, του θανάτου και της αναγέννησης, μέσω και των εθίμων περάσματος στην τάξη των γυναικών και στην ηλικία του γάμου.²⁰

Σημειώσεις-Βιβλιογραφία

1. Sheldrake R. 1994, *The rebirth of nature: The Greening of Science and God*, Cambridge 1994· Taylor Redd. N. 2022, «Spring: The season of new beginnings», *Live Science*, March 9.
2. Mark J. J. 2017, «Festivals in Ancient Egypt», *World History Encyclopedia*, Retrieved from <https://www.worldhistory.org/article/1032/festivals-in-ancient-egypt/>
3. Ξενοφών, *Κύρου παιδεία*.
4. «Great Dionysia», *Encyclopedia Britannica*, March 29, 2020. <https://www.britannica.com/topic/Great-Dionysia>
5. Turcan R. 2001, *The Gods of Ancient Rome* (Routledge), London, 69.
6. Black, Jeremy· Cunningham, Graham· Flückiger-Hawker, Esther· Robson, Eleanor· Taylor, John· Zólyomi, Gábor. «Inana's descent to the netherworld», *Electronic Text Corpus of Sumerian Literature*, Oxford University. Retrieved 22 June 2017.
7. Δεσπίνης Γ. 1966, «Η αρπαγή της Ελένης», *ΑΔ* 21, 35-44.
8. Burkert W. 1977, *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*, Zürich.
9. Ανδρόνικος Μ. 1977, «Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι της μεγάλης τούμπας», *AAA* 10, 1-72· Andronikos M. 1978, «Regal Treasures from a Macedonian Tomb», *National Geographic* 154, 1 (Ιούλιος 1978) 55-76· Ανδρόνικος Μ. 1980, «Οι βασιλικοί τάφοι της Βεργίνας και το πρόβλημα του νεκρού», *AAA* 13, 156-178· Ανδρόνικος Μ. 1980, «Οι βασιλικοί τάφοι των Αιγών (Βεργίνας), στο Χατζόπουλος (επ.), *Φίλιππος βασιλέας Μακεδόνων*, Αθήνα, 188-230· Μ. Ανδρόνικος 1984, *Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και οι άλλες αρχαιότητες*, Αθήνα.
10. Kerenyi K. 1967, *Eleusis: Archetypal image of mother and daughter*, Princeton University Press.
11. Αβραμιανού Α. 2005, «Ιερός Γάμος και σεξουαλικοί ρόλοι: Άδης και Περσεφόνη», *Πλάτων* 54, 81-105.
12. Κουρουγιώτης Κ. 1938, «Κόρης άνοδος», *ΑΕ*, 1-15.
13. Devan R. 2015, «Bronze Age Flower Power: The Minoan use and social Significance of saffron and crocus flower», *Institute for European and Mediterranean Archaeology, Chronika*, 42-55.
14. Marinatos N. 1984, *Art and Religion in Thera*, Athens 1984· Τελεβάντου Χρ. 1988, «Η απόδοση της ανθρώπινης μορφής στις Θηραϊκές τοιχογραφίες», *ΑΕ* 127, 135-166· Doumas C. 1992, *The Wall-Paintings of Thera*, London· Τελεβάντου Χρ. 1994, *Ακρωτήρι Θήρας, οι τοιχογραφίες της Δυτικής Οικίας*, Αθήνα· Τζαχίλη Ί. 1994, «Αρχαίες και σύγχρονες προοισυλλέκτριες από το Ακρωτήρι της Θήρας», *Αριάδνη* 7, 7-33· Vlachopoulos G.A. 2018, Χρωστικές/ Paintbrushes: Wall-Paintings and Vase-painting of the second millennium B.C, στο *Dialogue, Proceedings of the international Conference of Aegean Iconography Held at Akrotiri Thera 24-26 May 2013*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
15. Θέμελης Π. 1971, *Βραυρών. Οδηγός του χώρου και του Μουσείου* (εκδ. Apollo) Αθήνα· Θέμελης Π. 1986, «Βραυρών. Η στοά των Άρκτων», στο Φυλίππου Π. (εκδ.), *Πρακτικά Β' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής*, Καλύβια, 225-238· Themelis P. 1986, «Brauron, la stoa delle Arctoi», *Magna Grecia* 21, 6-10· Themelis P. 1994, «Artemis Ortheia at Messene, the Epigraphical and the Archaeological Evidence», στο Hägg, R. (επ.), *Ancient Greek Cult Practice from the Epigraphical Evidence, International Seminar at the Swedish Institute at Athens 22-24*

- November 1991, Stockholm, 101-122. Gentili Br.-Perusino Fr. (eds.) 2002, *Le Orse di Brauron. Un rituale di iniziazione femminile nel santuario di Artemide*, Urbino, 23-24 (maggio 2000), Edizioni ETS.
- Themelis P. 2002, «Contribution to the Topography of the Sanctuary at Brauron», στο Gentili, Br.-Perusino, Fr. (eds.), *Le Orse di Brauron. Un rituale di iniziazione femminile nel santuario di Artemide*, Urbino, 23-24 maggio 2000, Edizioni ETS 2002, 103-116.
16. *κροκοτώδης*: -ή, -όν, *βεβαμμένος* *διὰ κρόκον*, *ἔχων τὸ χρώμα κρόκον* (Πινδ. Ν. 1. 58. 2) *ὡς οὐσιαστ.*, *κροκοτώδης* (δηλ. χιτών), *ὁ, ὡς τὸ κροκόεις, ἐπενδύτης κροκοβαφής, ὃν ἐφόρουν αἱ χαλαραὶ τὰ ἡθη γυναῖκες*, Ἀριστοφ. *Θεσμ.* 138, 253, 945, *Ἔκκλ.* 879: προσφερόμενος ὡς ἀφέρωμα εἰς τοὺς ναοὺς, Σὺλλ. Ἐπιγρ. 155. 60, 64 - ὠσαύτως, ἐλαφρὸν ἔνδυμα ὅπερ ἔφερον ὁ Βάκχος ἢ οἱ ὄπαδοί αὐτοῦ (κατὰ τὴν ἐορτὴν του) ὑπεράνω τοῦ χιτῶνος, Κρατίν. ἐν «Διονυσιαλεξάνδρῳ» 1, Ἀριστοφ. *Βάτρ.* 46 - ὠσαύτως, ὑπὸ θηλυδριῶν, παρθένος δ' εἶναι δοκεῖ φορῶν κροκοτωτοὺς Ἀραρῶς ἐν «Καινεί» 1, πρβλ. Καλλιξ. παρ' Ἀθην.
- 198C, Δοῦ-ριν αὐτόθι 155C, κτλ.: οὕτω καὶ κροκοτώα (δηλ. ἱμάτια), Ἀρι-στοφ. *Λυσ.* 44.
17. Themelis P. 1993, «Damophon von Messene. Sein Werk im Lichte der neuen Ausgrabungen», *AntK.* 36, 24-40. Themelis P. 1994, «Damophon of Messene. New evidence», στο Sheedy, K. A. (ed.), *Archaeology in the Peloponnese. New excavations and research*, Oxford 1994, 1-37.
18. Themelis P. 1996, «Damophon», στο Palagia O. - Pollitt J.J. (εκδ.), *Personal Styles in Greek Sculpture*, Cambridge 1996, 154-187.
19. Βλ. σημείωση αρ. 14.
20. Πρβ. και τις παραστάσεις της καθόδου και της ανόδου της Κόρης στην αττική αγγειογραφία και τη σχέση τους με τα έθιμα περάσματος: Berard Cl. 1974, *Anodoi: Essais sur l' imagerie des passage chthoniens* (Biblioteca Helvetica Romana 13), Berne 1974.

Προέλευση εικονογράφησης

- 1α. commons.wikimedia.org. 1β. commons.wikimedia.org. 2. http://wikimapia.org 3α. commons.wikimedia.org. 3β. wikipedia.org. 4. wikimedia.org. 5. Αρχείο Αρχαίας Μεσσήνης. 6. wikimedia.org.

ABSTRACT

Spring Rites and the Crocus Collectors of Thera

† Petros Themelis

Director of Excavations at Ancient Messene

F. Professor of Classical Archaeology, Department of History and Archaeology, University of Crete, Greece

Themes in Archaeology 2023, 7(1-2): 6 - 15

The celebrations of the coming of Spring, this seasonal «mystery» with enormous radiance, were the reason for people to gather, to praise nature, to honor the gods who brought new life to the world. The celebrations included rituals of new beginnings after the dark winter, rituals of joy, renewal, rebirth and hope for a better future. The myth of the abduction of the goddess of vegetation is pre-hellenic. The importance, the symbolism of crocus and as an important element of blooming nature in spring is reinforced by the fact that it is included among the basic flowers collected by Kori-Persephone (nymph of vegetation) with her companions in the tender meadow of the Nysion field shortly before her abduction by the male deity of the underworld for marriage. Among the three «saffron gatherers» of the famous fresco of Santorini, who collect the flowers, the most mature with the basket is recognized as the priestess of the goddess seated on a high throne, the second young saffron gatherer is considered an apprentice collector, with her skull sheared according to the Minoan custom of passing from the age of the virgin to that of the class of women on the verge of marriage. The third young saffron gatherer empties the yolks from her basket into a wide canister in front of the throne of the Mistress of the Animals. This scene of the saffron gathering by young virgins and the offering to the goddess is a scene of initiation ritual, passage to the age of marriage. The rite of collecting flowers by young women in spring in the presence of the great goddess of nature, such as Demeter and mistress of the Animals, is a symbolic act that represents the renewal of life, a way for young women to connect with cultural and religious traditions, to express their love and respect for the natural world and the «mystery» of life, of death and rebirth, participating in the rite of Spring and the custom of passing to the age of marriage, related to the rite of descent and ascent of the Maiden, of Kore. The initiation ceremonies of young girls into sanctuaries of Artemis were part of religious and cultural tradition. The girls participated in cleansing rituals by living in a special place in the sanctuary. They offered flowers, fruits, and symbolic objects, such as toys and clothing, and performed symbolic acts representing the transition from childhood to that of a woman, such as cutting a lock of hair, cutting part of the skull and participating in torch races and dances; they also made vows, pledging loyalty and devotion to the deity, pledges to celibacy and service in the sanctuary for a period of time, learning myths and traditions related to the goddess's activities.

Key words: Spring, Crocus collectors, Ritual, Initiation, Thera